

PROSTOROVÁ SPECIFIKA SPOLEČNÉHO BYDLENÍ PRO SENIORY

U staveb, které byly historicky spjaté s péčí o seniory, byla sledována možnost zajištění přiměřené péče těm, kteří ji potřebují, a to především v návaznosti na zajištění ekonomie takového provozu. Sociálním a psychickým aspektům spojeným s kvalitou života, stárnutím a bydlením obecně nebyla v těchto zařízeních většinou věnována větší pozornost, takže se odehrávaly spíše v osobní rovině vztahu mezi pečujícím a pečovaným. Prostorovým aspektům vlivu na kvalitu života se začala věnovat až moderní architektura svým silným apelem zaměřeným především na zlepšení hygienických podmínek bydlení. Tento přístup s sebou ale přinesl často neosobní a anonymní prostředí, které kvalitu života ve stáří nedokázalo v komplexně vnímané rovině zabezpečit. Ve světě dochází ke změně počátkem 60. let, kdy vznikají první koncepty bydlení reflektující lidskou individualitu. U nás ale pokračuje hromadná panelová výstavba, a společenský režim podporuje „zasloužený odpočinek“ separací seniorů v institucionálních zařízeních neosobního charakteru. Počátkem 90.let se postupně větší domovy důchodců mění na domy s pečovatelskou službou a geriatrická centra. Institucionálnímu charakteru těchto staveb se v mnoha případech snažili čelit architekti originálními řešeními s vysokou architektonickou hodnotou, spojenou se změnou charakteru staveb a jejich měřítek. Zatímco u nás mají tyto stavby většinou soliterní charakter a pozornost je kromě formy stavby věnována více jejímu dispozičnímu a materiálovému řešení, ve světě již převažují urbanistické koncepty s venkovními prostory, které v široké škále mezi „veřejným“ a „soukromým“ vytvářejí různou míru intimity těchto prostorů, stanovují jejich význam a smysl využití. Tyto prostorové mezičlánky pomáhají lépe členit venkovní prostory tak, aby prostředí ve svém celku bylo lépe pochopitelné a člověk se v nich dobře a přirozeně orientoval. Přirozená a podvědomá orientace slouží k pochopení celého obytného prostředí, se kterým se jeho obyvatelé mohou lépe identifikovat. A identifikace s prostředím je základní podmínkou nalezení vlastního domova, který je naplněním individuálních potřeb člověka¹.

Překvapivě vzorem těchto řešení může být výjimečné „nejstarší“ sociální „sidliště“ světa, tzv. Fuggerovo městečko v Augsburgu, které už v roce 1521 založil Jakob Fugger. Dodnes fungující bydlení se sestává z 140 bytů v 67 řadových domcích pro 150 lidí². Velikost městečka byla jistě ovlivněna více faktory, z pohledu sociální uchopitelnosti a soudržnosti představuje ale skupinu lidí, kteří se v tomto počtu ještě dokáží vzájemně poznat jmény a zároveň představují relativně vysoký počet osob, mezi kterými existuje sledovatelná a již poměrně vysoká pravděpodobnost nalezení alespoň jednoho bližšího či dokonce přátelského vztahu. A pokud u každého z obyvatelů existuje velká pravděpodobnost nalezení porozumění alespoň s jedním dalším člověkem, zvyšuje se prostřednictvím nastavení velikosti takového sousedství i míra spokojenosti bydlení v takovém prostředí. Za optimální velikost sousedství nebo komunity se v současné době považuje bydlení pro cca 50-100 lidí. Velikost takové skupiny ovlivňuje více faktorů, od kulturních návyků příslušné společnosti až po formu a typologii staveb. Důležitým faktorem je také věková skladba skupiny. Pro seniory se vzhledem k jejich návykům, zvyklostem i k mentálním a fyzickým možnostem, uvádí optimální velikost pro vznik fungujícího společenství cca 15-40 osob. Pro osoby s fyzickým či mentálním handicapem se velikost skupiny ještě zmenšuje.

Na příkladu Fuggerova městečka lze ale dokumentovat i více základních principů, které tvorbu forem společného bydlení významně ovlivňují. Výška zástavby může být dnes vzhledem ke stavebním technologiím téměř neomezená. Přesto je pro identifikaci člověka s prostředím důležité, jak jednotlivá podlaží dokáží prostřednictvím vizuální i faktické komunikace lidí vytvořit vztah vůči okolnímu terénu. Dánský urbanista Jan Gehl³ vytvořil diagram, který tento vztah dokumentuje. Jde o to, že lidé bydlící v prvních třech podlažích si dokáží udržet tento silný vztah s okolním terénem, kdežto lidé z podlaží čtvrtého a výše tento přímý a bezprostřední vztah již ztrácejí a jejich kontakt s okolím je vztažen už více v horizontální rovině výhledu z okna. Význam kontaktu obytných místností s terénem

¹ John Habraken, *The Structure of the Ordinary*, Form and Control in the Built Environment, Cambridge 1998, u nás D.Tichý: *Koncept skupinového bydlení*, disertace 2005, M.Kohout: *Habilitační přednáška 2010*

² [Http://www.fugger.de](http://www.fugger.de), vyhledáno 30.7.2012

³ Architekt a urbanista Jan Gehl se dlouhodobě věnuje vztahu domu k okolnímu prostoru. Své poznatky publikoval u nás v vydaných knihách *Nové městské prostory* a *Život mezi budovami*

je přitom z hlediska určení celkové kvality obytného prostředí velmi významný. Prostorová návaznost na okolí ale neznamená jen přímý kontakt s přírodou, význam tohoto kontaktu je především sociální. Na jednu stranu to je možnost přímé komunikace mezi vnitřním a vnějším prostředím, na straně druhé je to přiměřené měřítko domů, které v sobě skrývají již zmiňovaný předpoklad mezi sebou vytvářet kvalitní urbanistickou síť různých prostorů odpovídajícího měřítka. V každém místě, místnosti, bytě, domě, sousedství, lokalitě, čtvrti, městě⁴, v každém takovém prostoru můžeme pozorovat jiný typ sociálních vztahů, jejichž existence a funkčnost je jedním z hlavních předpokladů vzniku kvalitního obytného prostředí. Sociální koncept každého domu, jehož vědomí by pro všechny zúčastněné tvůrce ve stavebním procesu už mělo být samozřejmostí, tak nabývá na svém významu. Musí však být pojat právě v kontextu dotčených měřítek obytného prostředí. Každému typu sociálního vztahu přitom odpovídá příslušná vzdálenost, kde se konkrétní vztahy dokáží realizovat. Intimní, osobní, společenská a veřejná vzdálenost⁵ tak představují jedno z významných vodítek pro návrh charakteru příslušného prostoru a jeho optimálního ztvárnění při tvorbě návrhu stavby. Pokud se pohybujeme v měřítku návrhu společenství či komunity, měl by koncept takového bydlení vytvářet především prostory akcentující společenskou vzdálenost. Prostorová reprezentace uvažovaných sociálních vztahů, pokud je v širším kontextu kulturních návyků dané společnosti či komunity zohledněna, tím významně spoluurčuje srozumitelnost a sociální udržitelnost navrženého prostředí.

Komplexní a cílené použití těchto základních prostorových principů v návrhu tak vytváří fundament pro návrh a realizaci kvalitního obytného prostředí, založeném na vyváženém vztahu individuálního pojetí bydlení a sdílení společných prostorů. Bez základního vymezení individuálního prostoru, nemůže kvalita sdíleného prostoru dobře fungovat. Tento princip ctí i jedna z forem společného bydlení, která vznikla v Dánsku na přelomu 60. – 70. let, a v 90. letech 20. století se rozšířila do celého světa. Cohousing. Jedná se o formu bydlení, ve které při zachování osobní i ekonomické nezávislosti chtějí její obyvatelé zvyšovat, prostřednictvím sdílení a používání společných prostor a doplňkových funkcí, kvalitu svého života. Rozvoj Cohousingu a zvyšující se jeho oblíbenost především mezi seniory souvisí s naplňováním sociálních a emociálních dimenzí kontaktů realizovaných v tomto prostředí. Tento fakt se podle výzkumu v této oblasti⁶ zdá být z hlediska kontextu možné péče o seniory podstatnější než pragmatická a konkrétní forma pomoci lidem v tísní.

U těchto forem bydlení je velmi důležité jejich zapojení do širších měřítek obytného prostředí obce, aby nedocházelo k omezení sociální integrace. Komunitu zde můžeme chápat jako širší rodinu zapojenou do kontextu sousedství, ulice, lokality, čtvrtě atd. Na společenské zapojení by měla navazovat dostupnost občanského vybavení v okolí. Prostor by mělo být navrženo bez bariér a to nejen těch fyzických. Základem je vytvoření takové míry soukromého a společného, která odpovídá skutečným nárokům a potřebám.

David Tichý

Autor je architekt a pedagog na Fakultě architektury ČVUT v Praze

⁴ John Habraken, *The Structure of the Ordinary*, Form and Control in the Built Environment, Cambridge 1998, u nás D.Tichý: Koncept skupinového bydlení, disertace 2005, M.Kohout: Habilitační přednáška 2010

⁵ základní sociální vzdálenosti mezi lidmi pojmenoval americký antropolog Edward T. Hall v knize *The Hidden Dimension*, New York 1966

⁶ Výzkum v této oblasti vedla Doc. Dana Sýkorová z Univerzity v Olomouci. Vydáno v knize *Autonomie ve stáří*, vydalo Sociologické nakladatelství SLON, Praha 2007.